

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ЛАНДШАФТНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ МІСТА

Анотація

У статті описуються специфічні особливості формування ландшафтної архітектури, роль ландшафту в створенні образу міста, етапи розвитку ландшафту м. Полтава.

Ключові слова: ландшафт, Полтава, історія.

Актуальність теми дослідження визначається тим, що в сучасних умовах все більше уваги звертається на розвиток ландшафтної архітектури, на природне оточення навколо об'єкту архітектури. Посилаючись на Р. Арнхейма, ландшафтний дизайн в різних його проявах відіграє особливу роль під час візуального сприйняття та аналізу простору людиною для орієнтування, оскільки виступає певним візуальним естетичним мотиваційним поштовхом.

Задачі дослідження полягають в наступному:

– дослідити проблеми, які виникають, коли потреби архітектурно-ландшафтної реконструкції вступають у протиріччя з урбанізованим середовищем міста;

– у випадку перегляду архітектурно-ландшафтної концепції історичних міст вивчити вже існуючі об'єкти містобудівного ландшафту, провести їх аналіз та розглянути можливості використання оновленого та адаптованого до сучасних умов історичного досвіду під час розроблення концепції та проектуванні майбутнього ландшафту історичного міста.

Основна частина

Особливе значення в формуванні таких складових містобудівної структури як бульвари, площі, вулиці, громадські та композиційні центри має створення ландшафтними об'єктами умов, в яких навколишнє середовище стає більш комфортним як в естетичному, так і в фізичному плані. Композиційні вісі візуально та логічно з'єднують просторові доміанти, які розташовані у композиційних вузлах (центрах) і все це в сукупності формує композиційний каркас. На рівні композиційної структури плану можна порівнювати ландшафтні об'єкти у містобудівній структурі за місцем розташування, за співвідношенням території забудови навколо об'єкту до площі безпосередньо самого об'єкту, площі одного ландшафтного

об'єкту до площі іншого, за принципом функціонального зонування, за геометричною формою, за внутрішньою композицією ландшафтного об'єкту.

Образна унікальність ландшафтних об'єктів задає у деяких випадках досить ординарному та типовому містобудівному середовищу нові якості. Тому знання, які можна отримати під час досліджень існуючих, досить різноманітних, однак об'єднаних територіальними межами, інтегрованих у містобудівну структуру, історично пов'язаних у систему ландшафтних об'єктів повинні бути використані для формування цілісного образу міста не тільки в його історичних межах, а й на всій території, навіть під час створення приватних паркових структур та інших ландшафтних об'єктів.

Використовуючи естетичні якості парків, ландшафтна архітектура формує предметно-просторове середовище для відпочинку людини. Створення взаємозв'язків природних та штучних складових садово-паркового ландшафту, закономірне його формування на базі вихідного природного ландшафту з урахуванням стильових та жанрових особливостей, неможливе без урахування сприйняття його людиною. Тому на перший план виходить другий аспект містобудівної композиції, або ландшафтної композиції у структурі міста – композиція простору.

На сприйняття композиції впливають різні фактори, які залежать від умов зорового сприйняття людиною – віддаленість від об'єкту, направлення, висота огляду, швидкість переміщення та інше. Формування спрямованих видових перспектив значних ландшафтних об'єктів впорядковує композицію. Особливу роль для забезпечення орієнтації у просторі виконують домінанти, які контрастно відрізняються від навколишнього фону розмірами, формою, кольором. Домінанти створюють систему знаків, мають характерний, індивідуальний вираз. Шляхи сполучення відіграють роль направлення огляду, фіксовані місця зупинок для огляду – оглядових майданчиків. Разом вони створюють багатофокусну композицію ландшафтного простору, що забезпечує зміну зорових картин, акцентуючи увагу глядача на різних моментах в залежності від напрямку огляду.

В організації композиції простору повинні враховуватись як прямий, так і асоціативний фактори. До прямих факторів слід віднести реально існуючі пейзажі, що викликають різноманітні естетичні враження. Відчуття, думки, почуття, уявлення складають асоціативний фактор, що обумовлює естетичну оцінку пейзажу, оскільки позитивні емоції, що викликають у людини стан загального задоволення та спокою, складаються з багатьох чуттєвих відчуттів.

Все це має бути забезпечено різноманіттям вимог до паркового середовища: наявність функціонального зонування, відповідність форми та функції, забезпечення послідовності змін у просторі пейзажних картин,

враження (зміна фактур, освітлення, якості), можливість руху навколо об'єму або вздовж його, наявність композиційних та емоційних доміант.

Співвідношення пластичної, просторової та світлової та кольорової структур формують трьохвимірний простір парку. Обов'язковою є безперервність, послідовність зорових картин – неодмінна вимога виникнення просторово-часової структури. В ролі основ краси виступають єдність змісту та форми організації простору, рівновага, ритм, повтори та послідовність, які тісно пов'язані з єдністю та рівновагою, пропорційність і масштаб, тотожність, контраст, нюанс, фокусування, яка створює кульмінаційну точку, до якої прив'язується уся композиція, акцент для виділення деяких елементів, що допомагає уникнути одноманітності.

Композиція простору дозволяє провести аналіз ландшафтних об'єктів за дендрологічним складом (за складом та кількістю), за кольором у різні сезони, за співмасштабністю ландшафтних об'єктів і забудови, за принципом композиційного акцентування.

Роль ландшафтної архітектури в створенні яскравого образу міста можна показати на прикладі м. Полтава, міста з давньою культурою, зелена зона якої включає антропогенні культурні насадження (парки, бульвари, сквери, алеї, сади) у поєднанні із залишками природних екосистем. Місто має низку об'єктів, які по праву можна віднести до історичного надбання архітектурно-ландшафтного та дендрологічного мистецтва, а природно-заповідний фонд Полтави становлять понад 30 об'єктів, які мають історичну, дендрологічну, краєзнавчу, рекреаційну, освітньо-виховну та екологічну цінність і є об'єктами екскурсійної діяльності.

Під час аналізу стану ландшафтної структури міста протягом її формування було виділено ті об'єкти, які створюють головну композиційну вісь містобудівного простору історичного середовища м. Полтава: 1) алея (Першотравневий проспект); 2) парк "Перемога"; 3) Березовий сквер; 4) парк обласної клінічної лікарні ім. Скліфософського; 5) бульвар Гоголя; 6) бульвар Котляревського; 7) парк "Петровський"; 8) парк на Червоній площі; 9) парк аграрного технікуму; 10) бульвар по вул. Жовтневій; 11) парк агробіостанції ПДПУ імені В.Г. Короленка; 12) Корпусний сад; 13) парк Романовський (був розташований на перехресті вул. Порохова та Куракінської); 14) каштанова алея; 15) Павленковський парк.

Особлива виразність об'єктів ландшафтної архітектури Полтави пояснюється багатим історичним минулим міста від прадавніх часів [1, 2]. Ще в XVIII ст. ландшафт навколо міста був виключно природний [3]. Перші ознаки штучного озеленення міста з'явилися лише наприкінці XVIII ст. з визнанням Полтави повітовим містом. Перший етап формування ландшафтної архітектури відзначився садом і виноградником Хрестовоздвиженського монастиря,

природною дубовою дібровою (тепер – т.зв. Дубовий гай) та численними садами мешканців міста.

Завершення першого етапу формування ландшафтної забудови Полтави пов'язане з ХІХ ст., коли планом міста 1803 року планувалося перетворення його на малу копію Петербурга шляхом створення виразних ансамблів у стилі класицизму-ампіру. До цього ж періоду відноситься і виникнення т.зв. Корпусного саду (Олександрівський сад, Жовтневий парк) на Круглій площі. В цей же період на у долині невеликої річки Чорної (права притока Ворскли) на місці природної дубрави висадили дерева, побудували альтанки, оранжереї, де вирощували цитрусові культури, квіти, на М'ясній площі був розбитий сквер (Пушкінський, Березовий) [3]. В 1804 р. було створено перший у Полтаві Ботанічний сад. Прокладаються озеленені вулиці і бульвари, причому традиції класицизму-ампіру відчувались у забудові Полтави до початку ІІ пол. ХІХ ст. Кінець першого періоду відзначився регулярним благоустроєм міста [2].

Другий етап формування міського ландшафту Полтави пов'язаний з кінцем ХІХ ст. – 1941 р. Саме в цей час відбувається озеленення Протопопівського бульвару, облаштування парку в передмісті Полтави – Павленках, відкриття Петровського парку (Ботанічного саду), Каштанової алеї, Ботанічного саду Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка [2, 4]. В 1930-х роках новим генеральним планом міста передбачалося закладення нових парків і скверів.

Третій етап формування міського ландшафту Полтави розпочався у 1943 році, одразу після визволення Полтави від німецько-фашистських військ, тоді ж розробляються проекти площ, бульварів, скверів. Ці ж роботи по озелененню міста продовжились у наступні роки, коли на місці зруйнованих кварталів і пустирів виникли нові парки, сквери (парк імені І. П. Котляревського), сквер на Червоній площі. В 1946 р. відновили Міський сад (який отримав назву парк культури і відпочинку "Перемога"), з'явився парк імені Держинського. Справжнім лісопарком стала Інститутська гора.

У 1962 році закладено Полтавський міський дендропарк на полі Полтавської битви поблизу селища Яківці. Третій етап формування міського ландшафту завершився з завершенням другої післявоєнної п'ятирічки.

Висновки. Результатом проведеного дослідження вважаємо виділення основних етапів формування та розвитку ландшафтно-просторової організації міста Полтава:

- перший етап (початок ХVІІІ – середина ХІХ ст.): зародження поселення та поступове перетворення його у невелике містечко;
- другий етап (кінець ХІХ – початок ХХ ст.): становлення міста та підкреслення його архітектурно-історичної цінності;
- третій етап (1943р. – друга половина ХХ ст.): період реконструкції та пошуку нових напрямків перспективного розвитку ландшафтно-просторової

організації міста з урахуванням набутих за століття традицій історичного міста та гармонізація його взаємозв'язків з новою забудовою.

Важливим є виявлення взаємного впливу динаміки процесу містобудівного розвитку Полтави та формування ландшафтної організації міста у період з першої половини XVIII століття до другої половини XX століття.

Саме тому ландшафтна композиція в структурі міста, її особливості, художня та естетична складові, завжди розглядаються у взаємозв'язку з якостями та особливостями містобудівної композиції. Розподіл містобудівної композиції на два основні напрямки дозволяє розглядати її як композицію плану, що сприймається у вигляді креслення, у даному випадку – плану міста як загальної структури та плану безпосередньо ландшафтного об'єкту. Це дозволяє розглядати структурні рівні ландшафтного об'єкту, гармонійність побудови та розвитку закономірностей взаємодії окремих частин, внутрішню та зовнішню рівновагу, наявність центру та підцентрів, які відіграють роль акцентів.

Література

1. Супруненко О.Б. *Літописна Лтава (до 1100-ліття міста Полтави за даними археологічних досліджень) / ПАЗ-1999: Зб.наук. праць. – Полтава: Археологія, 1999. – С. 9-27.*
2. *Полтава: Історичний нарис / Наук. ред. Супруненко О.Б., Якименко М.А., Лобурець В.Є., Войнолович В.А. та ін. – Полтава: Полтавський літератор, 1999. – 280, 24 с.: іл.*
3. *Жук В. Н. Наш рідний край. (З історії української національної культури) / Жук В. Н., Фарина С. Я. Наш рідний край. (З історії української національної культури). – Вип. 13. – Полтава Полтавський педагогічний ін-т, 1992. – 70 с.*
4. *Ігнаткін І.О. Полтава: Історично-архітектурний нарис / І.О. Ігнаткін, Вайнгорт А.-Л. С. – К.: Будівельник, 1966. – 104 с.*
5. *Регамэ С.К. Сочетание новой и сложившейся застройки при реконструкции городов / Регамэ С.К., Брункс Д.В., Омеляненко Г.Б. Сочетание новой и сложившейся застройки при реконструкции городов / ЦНИИП градостроительства. – М.: Стройиздат, 1988. – 143 с.*

Аннотация

В статье описываются специфические особенности формирования ландшафтной архитектуры, роль ландшафта в создании образа города, этапы развития ландшафта г. Полтава.

Ключевые слова: ландшафт, Полтава, история.

Annotation

In article were described the specific features of the landscape architecture forming, the role of landscape in creation of the town's image, the stages of development of Poltava's landscape.

Key words: landscape, Poltava, history.